

Een eerste systematische bibliografie van empirisch MTO-onderzoek; een bespreking

Een bespreking van T. Janssen, H. Bonset, *Empirisch onderzoek van het voortgezet moedertaalonderwijs*. Een inventarisatie in het perspectief van leerplanontwikkeling. (Studies in Leerplanontwikkeling 8) Enschede, SLO 1987.

Toen ik het boekje van Janssen en Bonset (1) gelezen had en terugkeek op de titel: "Empirisch onderzoek van het voortgezet moedertaalonderwijs". Een inventarisatie in het perspectief van leerplanontwikkeling" leek het me toe dat die de grote praktische waarde van het werkje niet helemaal tot zijn recht deed komen. Ik besloot dus bij wijze van exercitie te proberen de titel wat te verbeteren, en lopende dit renovatiewerk, meteen uit te leggen welke inhoud het dekt. Ik zou dan twee vliegen in één klap slaan. De rapportage over mijn bezigheden vindt u hieronder.

Ik richt mij in die rapportage tot de praktisch ingestelde lezer, namelijk die lezer die om de een of andere reden moet weten of moet laten uitzoeken wat er over onderwerp P via onderzoek bekend is. Dit kan iemand zijn die zelf in onderzoek verwickeld is, of van plan is zich dit aan te doen; of iemand die met leerplanontwikkeling bezig is; of iemand -en dat geval heb ik in de korte tijd na het verschijnen al een keer bij de hand gehad- die een student begeleidt die in het kader van vakstudie of lerarenopleiding een eigen onderzoekje wil uitvoeren.

Voor een dergelijke lezer heeft het woord "inventarisatie" in de ondertitel het allerhoogste belang. Daarover vertel ik hem/haar dus dat hij/zij in dit boekje een *systematische beschrijvende bibliografie* krijgt aangeboden van al het empirisch onderzoek dat van 1969 tot 1 maart 1986 in verricht over het voortgezet moedertaalonderwijs. Het aantal verwerkte onderzoekspublikaties bedraagt 154. De door de auteurs gebezigde zoekstrategieën lijken een garantie van bijna-volledigheid te geven.

De waarde van zulk een bibliografie behoeft niet uitgelegd te worden. Het blote feit dat hij er tot dusver niet was, is voldoende; in elke discipline die serieus te werk gaat, zijn bibliografieën belangrijk.

De toevoegingen "systematische" en "beschrijvende" duiden hoogstens een zekere toegevoegde waarde aan. Dat de

bibliografie "systematisch" is, is voor een kaleidoscopisch vak als moedertaalonderwijs een steunbiedende verrijking. Dat hij "beschrijvend" is, houdt in dat het doel, de methodiek en de uitkomsten van elk onderzoek kort worden beschreven en zelfs van wat voorbeelden en andere uitwerking worden voorzien. Het gevolg daarvan is dat bij de lezer een zekere mate van beeldvorming ontstaat van wat de betrokken onderzoeken inhouden. Dit neemt overigens niet weg dat men, als men via een beschrijving de indruk krijgt dat men de resultaten van een onderzoek zou willen gebruiken, toch wel verplicht is de beschreven publikaties zelf ter hand te nemen. Dit kan niet als nadeel worden aangemerkt: integendeel, het is eigen aan bibliografieën.

Alvorens nu na te gaan of mijn beschouwing tot een wijziging van de titel zou moeten leiden wil ik nog even kort iets opmerken over de gekozen systematiek. Als bovenliggend onderwijsschema is het model Didactische Analyse gekozen, en als secundair schema de traditionele indeling van "Nederlands" in lees-, schrijf-, spreek/luister-, taalbeschouwings- en literatuuronderwijs.

Bijgevolg zijn er drie hoofdstukken ontstaan over respectievelijk:

- doelstellingen
- onderwijsleersituatie (waarin enige D.A.-categorieën te zamen zijn genomen)
- instrumentatie en evaluatie

en binnen elk van die hoofdstukken zijn dan de categorieën lezen, schrijven enz. (zie boven) terug te vinden.

Janssen en Bonset geven aan (p. 10) dat allerlei andere indelingen hadden kunnen worden gehanteerd, maar dat deze "redelijk aansluit bij de in de onderwijsresearch zelf gebruikte onderwijsprincipes".

Ik heb zelf een klein proefje ondernomen met de indeling, om te zien in hoeverre ik ermee uit de voeten kon. Daarbij paste ik met andere woorden nog weer een ander indelingscriterium toe, namelijk een pragmatisch. Sprekend over het werk van de Eindtermencommissie basisvorming Nederlands had ik in december 1987 te Lunteren te kennen gegeven dat die commissie idealiter een antwoord nodig had op onder andere de vragen:

- a. waar zijn de doelgroepopleerlingen toe in staat als ze onderwijs hebben gekregen dat het bereiken van bijvoorbeeld het algemeen niveau bevordert?
- b. in hoeverre strookt dat laatstbedoelde onderwijs met de praktijktheorieën, de kennis en bekwaamheid, en de werk-omstandigheden van de leraren die het zullen moeten geven?

Het was dus voor mij van belang te kunnen lezen wat er ten

aanzien van die vragen uit Nederlands empirisch onderzoek al bekend was.

Mijn bevindingen bij het raadplegen van het boekje waren de volgende:

- omdat mijn vragen op alle onderdelen van het vak Nederlands betrekking hadden was ik gedwongen een hoofdstuk helemaal door te nemen, in plaats van er een paar bladzijden (die alleen over bijvoorbeeld schrijfonderwijs gingen) uit te kunnen selecteren;
- vanwege het feit dat vraag a zowel over de onderwijsleersituatie als over resultaten (dus onder andere evaluatie) ging, moest ik hoofdstuk 2 en 3 lezen, en wel helemaal (zie hierboven);
- omdat vraag b weer over de onderwijsleersituatie ging maar óók over doelstellingen (als gevolg van de aanwezigheid van het element "praktijktheorie" in de vraag) moest ik hetzelfde doen met hoofdstuk 1.

Na afloop had ik dus bijna het hele boek gelezen. Het had dus voor mij allesbehalve als naslagwerk gefunctioneerd! Ik bedoel met dit laatste niets kritisch. Bij zulke ruime vraagstellen als a en b mag men iets dergelijks verwachten. Ik wil wel nog even een bijkomende ervaring noteren: de lezing van een en ander had op mij als verrijkend effect dat ik me snel van een groot aantal complicaties die het degelijk en volledig beantwoorden van de genoemde vraagstelling met zich mee zal brengen, bewust werd. De onderzoeken brengen immers in de gehanteerde begrippen, bijvoorbeeld lezen, allerlei relevante (maar complicerende) verfijningen aan; bijvoorbeeld lezen-van-wat: verhalen (en dan wat-voor), beschouwingen (en dan wat-voor); welke categorie leerlingen; welke vorm van tekstbegrip.

Ik heb nu bij deze korte rapportage een goed moment bereikt om terug te keren naar de titel, die ik bij deze beschouwing als exercitie-object heb gebruikt. Janssen en Bonset zouden wat mij betreft inderdaad kunnen overwegen bij een volgende editie een kleine wijziging in de ondertitel aan te brengen. Daarbij zouden ze in plaats van "inventarisatie" bijvoorbeeld kunnen kiezen "Systematische bibliografie 1969-1986". Dit zou mijns inziens een duidelijker en pragmatischer aanduiding van de inhoud zijn.

Het onderhavige boekje bevat overigens meer dan een "inventarisatie" of "bibliografie". Aan elk hoofdstuk is een nabeschuwig over aan het licht gekomen witte plekken in het empirisch onderzoek toegevoegd, terwijl nog een slothoofdstuk is opgenomen over een aantal leerplanvraagstukken op het gebied

van het moederonderwijs die de belangstelling hebben van de sectie moedertaal van de SLO. Beide typen van nabeschouwing zijn van belang voor allen die bezig zijn met het ontwerpen van onderzoeksprojecten op het gebied van het moedertaalonderwijs. De auteurs zouden dus kunnen overwegen ook de aanwezigheid van deze elementen in de (onder)titel te laten doorklinken. Het zou overigens té pedant zijn als ik daardoor hier nu ook al concrete suggesties toevoegde!

In het bovenstaande vermeldde ik als mijn mening dat in elke discipline die serieus te werk gaat, bibliografieën belangrijk zijn. Vanuit dat gezichtspunt kan het verschijnen van deze eerste onderzoeksbibliografie als een positieve ontwikkeling worden gezien.

Noot

1. Janssen, Tanja en Helge Bonset. *Empirisch onderzoek van het voortgezet moedertaalonderwijs. Een inventarisatie in het perspectief van leerplanontwikkeling. Studies in leerplanontwikkeling 8. Enschede, SLO 1987.*